

*Pap Tibor PhD-aspiráns,
Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Interdiszciplináris Doktori Iskola*

*Sarnyai Csaba Máté egyetemi docens,
Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Szabadbölcsészet Tanszék*

A vajdasági magyar pártok és az autonómia kérdésköre a rendszerváltás utáni Szerbiában

1. Bevezető

A perszonális, más megfogalmazásban kulturális, autonómiához való viszonyulás a rendszerváltásokat követő időszakban a határon túli magyar közösségek egyik fő politikát alakító témája. A kisebbségi pártrendszerek szinte mindenhol, ahol a magyarság számosságából kifolyólag is ki tudott alakulni az intézményesült (párttá szerveződött) és plurális (több politikai irányzatot megjelenítő) kisebbségi képviselő, küzdenek a kulturális autonómia problémakörével: megfogalmazzák a vele kapcsolatos elképzeléseiket és elvárásaikat. A kérdéskör azonban eddig csupán Szerbiában tudott a politikai aréna intézményesült (létező) és nem csupán óhajtott (megvalósítandó célként tételezett) részeként a kisebbségi léthelyzet napi politikát is alapjaiban meghatározva szervesülni. A szerbiai (zömében vajdasági) magyarságnak mára azonban már a perszonális autonómiát megjelenítő nemzeti tanácsok intézményrendszerének a hátulütőivel (a tervek, az álmódosítások korszakában az ideális elképzeléshez nem társuló vonzataival) is szembesülnie kellett. A nemzeti tanácshoz, mint létező politikai intézményhez és a tágan vett kisebbségi autonómiához való viszonyulás, így ott a többi határon túli magyar területtől eltérő módon alakítja a kisebbségi politika napi eseményeit.

A jelen szöveg a közvetlen képviselő többségi elvű arénájába megjelent nemzeti tanács-választások intézménye kapcsán átalakuló kisebbségi pártviszonyokat veszi górcső alá: előbb megpróbálja bemutatni a vajdasági magyar pártoknak a kisebbségi

intézményrendszerhez való elvi (deklarált) megnyilatkozásait. Majd a vizsgálatba vont társadalmi formációknak a 2010-es, az ún. II. Magyar Nemzeti Tanács megválasztásakor tanúsított magatartása és az aktuálisan regnáló MNT működéséhez való viszonyulása alapján értelmezni próbálja a más magyarlakta területeken mindeddig csak óhajtott kisebbségi intézményrendszerhez kapcsolódó *elégedetlenség* okait és mozgatóit.

Reményeink szerint az elemzés közelebb visz a kisebbségi autonómia intézményeinek társadalomelméleti értelemben is releváns értelmezéséhez. Mindezt azért is fontosnak tartjuk kiemelni, mert a perszonális autonómia kapcsán az elmúlt szűk negyed században megfogalmazódott, a köztudatban a lehetőségek és a vágyak között különbséget sokszor nem tevő, elképzelések az MNT működése mentén elburjánzó viták révén képesek lehetnek az autonómia szükségességének ingáját az ellenkező oldalra átlendíteni, s az intézményt magát is alulértékelni csupán azért, mert annak tényleges működése, instrumentalizálódott működtetése és megítélése nyomán koránt sem bizonyult az elmúlt időszakban hibátlannak.

2. A szerbiai magyar pártoknak a kisebbségi autonómiához való viszonyulása 2010 előtt

A 2008-as országos és tartományi szintű választásokon az akkor releváns vajdasági magyar pártok közösen indultak. Ennek az alkalminak bizonyult együttműködésnek *Magyar Koalíció* lett a 'médiá megnevezése'. A szerb választási szokásjog az éppen aktuális koalíciós listákat általában valamilyen, az adott társulás elérni kívánt célját demonstráló listamegnevezéssel szokta számon tartani. Ezen megnevezések nem kell, hogy szorosabb és intézményesült együttműködést takarjanak. Funkciójuk, hogy azonosíthatóvá tegyék a megmértetésre összeálló formációkat. Ugyanazon évben a győztes koalíció *Az európai Szerbiáért – Boris Tadić* terméknéven szerepelt a választásokon. A pártvezér/államfő neve itt a kínált opció megszemélyesítésére szolgált. (Arra, hogy egy már beiktatott államfőnek, még egy olyan harmad-elnöki rendszerben¹ is, mint Szerbia ildomos-e belefolyni a választási harcba, most ne térjünk ki.) A *Magyar Koalíció* (a továbbiakban (MK)) és az azt perszonalizálni hivatott Pásztor István VMSZ-elnök még a megmértetés előtt a három éppen releváns magyar párt, a **Vajdasági Magyar Szövetség**, a **Vajdasági Magyar Demokrata Párt** és a **Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége** előrukkolt egy dokumentum értékre szert tevő megnyilatkozással. Egy, akkor tartós közös álláspontként láttatni kívánt, *A Magyar Koalíció*

¹ Szerbiában közvetlen elnökválasztás van, miközben az elnök funkciói nem mutatnak túl az ún. gyenge elnöki funkcióval bíró, közkeletűen parlamentárisnak nevezett rendszereken. A helyzet felemásságra utalandó szokás használni a *harmad-elnöki*- vagy a *felemás elnöki rendszer* kifejezéseket a politikai elméletek diskurzusterében.

autómiakonceptiója hivatkozási néven (a továbbiakban MKak) ismerté vált, mindössze hét oldal hosszúságú szöveggel. Ez a társulás által közösen elérni kívánt, mindhárom pártformáció által szorgalmazott választási programként volt értelmezhető.

Ennek a választási célokat mind megfogalmazásának módjában (jogászi bikkfanyelven íródott)², mind tartalmában (a négyévnyi képviselőten messze túlmutató intézményrendszert vizionált) meghaladni kívánó dokumentumnak a szöveg preambulumban (a cím előtti, kiemelt helyen exponált részbe) összefoglaltak szerint a következők voltak a fő feladatai:

- a) *egységes rendszerbe foglalni a személyi és területi elvű autonómiaformákat,*
- b) *a vajdasági magyar közösség érdekeinek megfelelő államigazgatás- és igazságszolgáltatás-szervezési megoldásokat [felvonultatni] (V.ö.: MKak, 1. o.).*

A koalíció létrejöttét főként a választási jogszabályok alakulását követő szavazat maximalizálási lehetőség korábbi negatív tapasztalatai indukálták. 2004-től a pártok arányos listás rendszerben méretettek meg, de – és ez mozzanat hozta négy évvel később össze a társulást – a kisebbségi listák számára eltörölték a parlamenti jutási küszöböt (5%), s azok az ún. természetes küszöb elve mentén, a megszerzett voksaikkal a többségi listák esetében a küszöb mellett parlamenti helyet eredményező kvóta arányában szereztek mandátumot. Ez volt az a választási rendszer alakulásának számlájára írható fejlemény, ami az amúgy egymásból kiválással keletkezett (hogyan volt az eredeti és miért vált ki/le a másik kettő, itt most ne firtassuk), antagonisztikus (értsd: feloldhatatlan személyes) ellentéteket maguk előtt görgető formációk együttes fellépését kikényszerítette³.

Ám ez a megállapítás is csak a választási rendszer országos szintű formulájára igaz. Csakhogy 2008-ban az előrehozott országos mellett a tartományi választások is részben azzal azonos időpontban kerültek megtartásra. (Azért csak részben, mert a tartományi voksolás – a

² Ami semmivel sem rosszabb az általunk itt és most is használni próbált elemzői bikkfanyelvnél, csupán kevésbé alkalmas a választók széles rétegeinek megszólítására, ám annál inkább az autonómiáról folyó politikai diskurzus megalapozására.

³ A 2007-es előrehozott választásokon az önállóan induló VMSZ 3 mandátumot szerzett. A „Magyar Összefogás Koalíció” nevű VMDK-VMDP lista viszont mandátum nélkül maradt. Szerbiában amúgy a 2000 őszi bekövetkezett fordulat óta szinte csak rendkívüli választásokra került sor. Ez a sorminta megszakadni látszik, mivel 2008 óta ugyanazon kormány van hatalmon. A normál menetrend szerint 2012 tavaszán kiírandó választások időpontjáról ugyan folyik némi disputa. Az azonban számottevően nem kerülhet immár előbbre: a 2011. december 9-i EU-döntés esetleges kedvező kimenetele Szerbia státusáról sem tudná érdemben befolyásolni (a hatalmon lévők számára pozitív irányba mozdítani el) a közvélekedést, így nincs ’értelme’ az előrehozásának.

korábban volt magyarországihoz hasonló, de kevésbé szofisztikált – vegyes formulájú, melynek az egyéni része kétfordulós rendszerben bonyolítottatik le.⁴

3. A kisebbségi autonómia elvi megközelítése

Az autonómiakonceptió a következő pontokba sorolta az elérendő célkitűzéseket:

I. Személyi elvű (perszonális) autonómia (l.: MKak, 1-5. o.),

II. Regionális önkormányzatok - magyar többségű multietnikus régió (l.: MKak, 5-6. o.),

III. Politikai autonómia - részarányos parlamenti képviselet (l.: MKak, 6. o.),

IV. A Vajdaság autonómiája (l.: MKak, 6. o.),

V. Helyi önkormányzati autonómia (l.: MKak, 7. o.),

VI. A közigazgatás és az igazságszolgáltatás területi szervezése (l.: MKak, 7. o.).

A felsorolást lokalizálni hivatott oldalszámokból is jól látszik, hogy a legnagyobb teret a perszonális autonómia kereteinek jogi rögzítését célzó nemzeti tanács-törvény majdani körvonalainak szentelték a dokumentumban⁵. Külön fel szeretnénk hívni a figyelmet arra, hogy a dokumentum I. II. és V. ponttal jelzett fejezetei tekinthetőek a kisebbségi intézményrendszer, az ún. *háromszintű autonómia* közvetlen alkotóelemeinek. A másik három fejezet a kisebbségek képviseletének (országos szintű parlamenti megjelenésének), a szubnacionális területi szint megerősödésének, valamint a kormányzás decentralizálásának a kereteit emeli be a dokumentumba. Ezek nem közvetlen részei a kisebbségi autonómia intézményrendszerének, de sok tekintetben elősegíthetik annak működtetését.

4. A kisebbségi autonómia kiépülését segítő többségi intézmények

A) A politikai autonómia (a III. fejezet) nem több a korábban már szóba került, országos szintű választási formula 'kisebbségbarát' (az etnikai és a nemzeti közösségeket a parlamentbe jutási küszöb esetükben való figyelmen kívül hagyásával pozitív diszkriminációban részesítő) megfogalmazása melletti tartós elköteleződésnél (l.: 1. melléklet).

⁴ És ezen a szinten, bár erről kevésbé szokott regélni a kis vajdasági magyar pártmitológia, igen komoly képviselet-visszaesést könyvelhettek el – a lakosságszámhoz „mérhető” mandátumszámuk ½-re sikeredett.

⁵ A nemzeti tanácsról (azaz a perszonális autonómiáról) szóló rész kilencszer hosszabb, mint a területi autonómiát taglaló elképzelések leírása.

B) *A Vajdaság autonómiája* (IV. bekezdés) az MK autonómiakonceptiója szerint sem minősül kisebbségi autonómatörekvésnek. Ezt azért tartjuk fontosnak nyomatékosítani, mert a VAT kapcsán született szakpublikációkat olvasva sem mindig egyértelmű, hogy a tartományi autonómia-törekvéseket minek kell/lehet minősíteni (v.ö.: Soós, 2011). Azt mi, az MK 2008-as állásfoglalásának értelmezésével egybehangzóan a kisebbségi intézményrendszer kialakulását elősegítő, de azzal nem azonos és azt nem helyettesítő katalizátor-intézménynek tekintjük⁶. Az MAak is úgy fogalmaz, hogy a VAT egykori, a miloševići rendszer kiépülésével kiüresedett jogköreinek a helyreállítása és azoknak a jelenkori kihívásokhoz való hozzáigazításával történő kiteljesedése segítené a kisebbségi autonómia kiépülését.

„*Határozott meggyőződésünk, hogy az önálló vagyonnal és saját bevételekkel, széleskörű gazdasági, politikai és közigazgatási autonómiával rendelkező Vajdaság*

[a)] gyorsabb gazdasági fejlődést,

[b)] a jogállamiság elvének következetesebb érvényesítését,

[c)] az emberi és kisebbségi jogok hatékonyabb megvalósítását,

[d)] az európai eszmék gyorsabb térhódítását

eredményezné” (1.: MKak, 6. o.)⁷.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a mindez a 2006-os 'hirtelen felindulásból elkövetett' alkotmánymódosítás (l. Sarnyai - Pap, 2010) és a 2008 őszén kiteljesedő ún. státútum-vita (Pap, 2011a) közötti időszakban került megfogalmazásra.

C) *A közigazgatás és az igazságszolgáltatás területi szervezése* nem más, mint egy, az Európa-szerte nyomon követhető, az erőforrások elosztási hatékonyságát növelni kívánó decentralizációs törekvések szerbiai megnyilvánulása.

A szerbiai politikai körülmények 2008-as számbavételekor nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a jelenséget, amely a szerb társadalmat a déli végek (Montenegró, Koszovó) elszakadása kapcsán hamis politikai dilemma elé állították. Ennek zsurnalizmusba hajló aktuálpolitikai megfogalmazása a *Koszovót vagy Európát?* Anélkül, hogy hosszabban elidőznénk a(z ál)kérdés felmerülésének motívumai mellett, itt csak annyit tartunk fontosnak megjegyezni, hogy a szecesszióval nem fenyegető kisebbségi közösségek (a vajdasági nemzeti kisebbségek és a területileg nem tömörülő roma etnikum) szerepe az Európa mellett

⁶ A Vajdaság autonómatörekvéseinek és a nemzeti tanácsok kialakításának a szerbiai összefüggésrendszeréről többször is volt alkalmunk hosszabban kifejteni a nézetünket (l.: Sarnyai - Pap, 2010; Pap, 2010), a vajdasági kisebbségek etnikai alapú regionalizmusáról (vágyairól és lehetőségeiről) legutóbb a kaposvári regionalista konferencián vittük szakmai közösség elé meglátásainkat, a tanulmány megjelenés alatt.

⁷ A vendégszöveget a nagyobb áttekinthetőség kedvéért mi tördeltük pontokba PT - SCSM.

állást foglaló választási blokk (az egymással ezen 'értékválasztás' mentén kormányt alakítani képes listák) számára felértékelődött. Számolniuk kellett azzal, hogy a kormányalakításnál szükség lehet a kisebbségek által megszerezhető parlamenti mandátumokra. Ez a szemlélet nagy valószínűséggel hatással volt a választási formula módosítására⁸ végre az országos politika szintjén is releváns választ adó magyar közösség stratégiai cselekedeteire is⁹.

Ettől nem teljesen függetlenül, de jól elkülöníthetően zajlott a szerb társadalom regionalizálódása: a klasszikus autonómia mentén szerveződő pártok szerepe mellett a központi Szerbia egyes középvárosi körzetei (községek) helyi érdekeinek képviselőjét zászlóra tűző pártok mobilizációs szerepe is felértékelődött.

A fentebb szemléltetett politikai szituációban nem volt minden alap nélkül való a vajdasági magyar pártok autonómia elképzeléseinek a külső kényszer/alkalom által motivált formába öntése. Az önrendelkezési célok politikai kikényszeríthetősége addig nem tapasztalt, kéznyújtásnyi közelségbe látszott kirajzolódni a politikai lehetőségek horizontján. Hogy a három aktor közül kinek-kinek mik voltak a tényleges preferenciái és mennyiben tekinthető stratégiai és milyen mértékben taktikai megfontolás eredményének az itt elemzett dokumentum, az már egy másik diskurzus témája.

5. A kisebbségi autonómia tényleges összetevői: a nemzeti tanács

A magyar kisebbségi autonómia intézményi kialakításának fő szempontjai még a vajdasági magyar politikai képviselő 'egypárti' korszakában megfogalmazásra kerültek (vö.: Győri Szabó, 2006, 325-327; Mátyus, 2011, 233-234.). Ám azok megvalósításra a miloševići Szerbiában komolyan még gondolni sem lehetett: „*amennyire jóra sikeredett, annyira távol állt a megvalósíthatóságtól*” értékeli Mátyus Ákos tanulmánya (Mátyus, 2011, 234.). Az egységes fellépésnek is voltak már többé-kevésbé sikeres előzményei: *a Megállapodás a Vajdaság és a vajdasági nemzeti közösségek politikai és jogi kereteiről* c. ismertté vált munka azonban extern hatás következtében (az anyaország kormányának ösztönzésére), s nem a

⁸ A 2004-ben megváltoztatott formula azért törölte el a küszöböt, mert a többségi pártok immár nem kívántak lemondani azon kisebbségi szavazatok által generálható mandátumokról, amelyek korábban könnyen elveszthettek. A Zoran Đinđić kormányfő meggyilkolását követő rendkívüli választások után a többséget szerző, de a többségi pártokkal koalícióképtelen Szerb Radikális Párt nem tudott kormányt alakítani, miközben a kisebbségek pártjai a maguk „Tolerancia koalíció” néven induló listájának a 4,22%-os szavazatarány mellett is mandátum nélkül maradtak (V.ö.: Mátyus, 2011, 236.)

⁹ Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a főpróbát a magyar közösség számára közvetlen téttel nem bíró, 2008 eleji elnökválasztás jelentette. A magyar politikumnak Pásztor István indításával itt sikerült feljebb tornászni az árfolyamát: Pásztor a január 20-ai első fordulóban a leadott érvényes szavazatok 2,26%-át jelentő 93.039 vokssal az ötödik helyen futott be, amivel a magyar pártok nyomatékosítani tudták, hogy érdemes velük számolni a parlamenti választásokon is. (L.: http://www.rik.parlament.gov.rs/latinica/propisi_frames.htm.)

kisebbségpolitikai szituáció belső feltételeire való reakcióként jött 1999-ben létre (v.ö.: Győri Szabó, 2006, 327-328). A nemzeti tanács, mint a kisebbségi intézményrendszer önszerveződési formájának egy sajátos képződménye, Ideiglenes Magyar Nemzeti Tanács néven már a miloševići éra végének válságidőszakában, 1999-ben megalakult. A már valamelyik államszervezeti szinten képviselői státust nyert magyar politikusok (akkor még a szövetségi szint is létezett az ún. Kis- vagy – a méginkább émikus leírásként használt megnevezéssel – a Maradék-Jugoszláviában: a szerb-montenegrói aszimmetrikus államszövetségben), de ez a formáció inkább csak a demokratikus erők részeként fellépő, a rendszert leváltani kívánó törekvések egyik, kisebbségi alapon szerveződő nyomásgyakorló eszközének tekinthető (l. Győri Szabó, 2006, 329.).

Az új dokumentum névumát abban jelölnék meg, hogy:

endogén folyamatok kapcsán kialakult szituációban jött létre (a);

az elérendő célokat a politikai küzdelem intézménykialakításai szakaszára jellemző jogi környezetnek megfelelő szellemben fogalmazták meg (b);

hárompárti kompromisszumként, a kisebbségi magyar politikai akaratképzés releváns szereplőinek az egy irányba mutató törekvéseit demonstráló alapszövegként született meg (c);

olyan időszakban került nyilvánosságra, amikor a célok – részleges – megvalósulására tényleges esély is mutatkozott (d).

A hárompillérű autonómia legnagyobb eséllyel megvalósítható, az autonómiakoncepcióban is leginkább részletezett eleme ekkor azonban már a de facto működő, de nem kellően beágyazott eleme volt a szerbiai kisebbségpolitikai intézményrendszernek (v.ö.: Győri Szabó, 2006, 322-323.). A fordulat (2000. október 5.) után létrejött széles politikai koalíció, a DOS (ez a szerb demokratikus ellenzék megnevezését takaró mozaikszó) magába foglalta a kisebbségeket is, így a magyar politikum is képviseltette magát benne. A rendszerváltás kezdeti szakaszának kisebbségpolitikai vívmányaként jött létre az a 2002-es törvény, amely immár lehetővé tette a nemzeti tanácsok hivatalos megalakulását, ám azok formai létrejöttét és részletes működését egységes szerkezetben nem szabályozta. A kisebbségi pártok, így a magyar kisebbségpolitikai mező fő témája 2002-től így lett a nemzeti tanácsokról megalkotandó törvény. Ám a politikai környezet, a megtorpant, visszarendezéstől fenyegetett demokratikus átalakulás – a miniszterelnök halálához vezető merényletsorozat, a 2000-ben a DOS-hoz félhivatalosan átállt, ezért jó ideig a háborús időszak tettesteinek nyilvános számonkérésétől mentesülő különleges egységes és a belpolitikai eseményekre továbbra is

jelentős befolyással bír, egyik napról a másikra leválthatatlannak bizonyuló titkosszolgálat – háttérbe szorította a kisebbségi tematikát.

Újból „fontossá” csak a már említett *Koszovó vagy Európa?* kérdés kiéleződésével, a kisebbségi politikum „helyzetbe kerülésével” vált az intézményesedés. Addig az elektoriális úton (a kisebbségi szervezetek delegáltjai és politikai szintek magyar képviselői által közvetetten) megválasztott nemzeti tanácsok, így az I. MNT is, léteztek ugyan¹⁰, de a társadalom egészét jellemző demokratikus deficit állapotában voltak kénytelenek – megfelelő intézményes (törvényi) garanciák híján – tevékenykedni. A szerbiai belpolitikai helyzet alakulásának következtében 2008-ra felértékelődött kisebbségi politikum, és az azon belüli együttműködési kényszer kegyelmi pillanatának köszönhetően fogalmazódtak meg az MNT-vel kapcsolatos, az MKak-ba foglalt következő elvárások:

„A személyi elvű magyar autonómia legfőbb szerve a Szerb Köztársaság közjogi rendszerébe országos magyar kisebbségi önkormányzatként beépülő Magyar Nemzeti Tanács.

A Magyar Nemzeti Tanács célja, hogy:

- feltárja, kifejezze és képviselje a vajdasági magyar közösség identitásának megőrzését biztosító érdekeket, továbbá,

- hogy a Szerb Köztársaság hatalmi szerveivel kialakított demokratikus dialógus alapján, biztosítsa közösségünk magyarként való megmaradását, szellemi és anyagi kultúrájának megőrzését és fejlesztését.

Az önálló vagyonnal és jogi személyiséggel rendelkező Magyar Nemzeti Tanács az oktatás, a művelődés, a tájékoztatás és a hivatalos nyelvhasználat területén törvénnyel szabályozott érdekképviselési, döntéshozatali, véleményezési, javaslattevési és egyetértési hatáskörökkel rendelkezik, valamint intézményeket, közhasznú gazdasági társaságokat és alapítványokat hoz létre. A Magyar Nemzeti Tanács törvényben szabályozott véleménynyilvánítási, javaslattevési és egyetértési jogkörének megszegésével meghozott jogi aktusok a törvény erejénél fogva semmisek.

A Magyar Nemzeti Tanács az oktatás, a művelődés, a tájékoztatás és a hivatalos nyelvhasználat területén hatáskörébe utalt kérdéseket jogszabályerejű általános aktusokkal szabályozza, a törvénnyel összhangban.

A Magyar Nemzeti Tanács az állam, a tartomány, valamint a helyi önkormányzatok döntése alapján, átruházott hatáskörben közhatalmi feladatokat lát el.” (L.: MKak, 1. o.)

¹⁰ Ennek körülményeiről az I. MNT nyelvi felzárkóztató projektjéről írott szakpolitikai elemzés bevezető fejezeteiben esik bővebben szó (v.ö.: Pap, 2011b).

6. A kisebbségi autonómia tényeleges összetevői: a területi autonómia

A dokumentumba bekerült az eredeti, 1992-es VMDK-s autonómia modellt folyamatosan képviselő VM DP által most is erősen szorgalmazott területi pillér is. A területi elvű politikai szegmentáció szerbiai korlátairól már mi is több helyen kifejtettük a nézeteinket (l. Sarnyai - Pap 2010; 2011; Pap 2011a). Itt ezekből csak azt tartjuk fontosnak kiemelni, hogy a szerb politikai mező fő neuralgikus pontja a területi elkülönülés említése. Azon belül is a kisebbségi térlehatárolás különösen problémás megítélésű. Ez, a magyarság esetében reálpolitikailag teljesen megalapozatlan, de létező alapfrusztrációból, a szecesszionizmustól való félelemből táplálkozik. Semmivel sem könnyebb hiszterializálni a szerb politikai közvéleményt, mint a területi elszakadás képzetével. Ilyetén a szerb többségi társadalom Európa-barát része sem mutat semmiféle empátiát a mai napig sem a hasonló tárgyban megfogalmazódó politikai törekvések iránt. A magyar közösség által jogosan (politikai értelemben az intézmény funkcionális szükségszerűsége mellett megalapozottan) kiálló kisebbségi diskurzus többségi kontextusból következő alaptermészete, hogy egyszerre közösségi szükségszerűség¹¹ és reálpolitikai illúzió. De a mi további eszmefuttatásunk előtt álljon itt maga a vonatkozó fejezet az MKak-ból:

„A Magyar Koalíció sikra száll azért, hogy számos európai országhoz hasonlóan, a regionalizáció alulról felfelé építkező modellje alapján kerüljön Szerbiában is bevezetésre a regionális önkormányzati rendszer.

Koncepciónk értelmében a választott képviselő-testülettel, a testület által megválasztott végrehajtó szervvel, önálló vagyonnal és saját bevételekkel rendelkező regionális önkormányzat létrehozásáról, illetve ahhoz való csatlakozásról a régió választópolgárai népszavazás útján döntenek.

A Magyar Koalíció határozott célja egy szabadkai székhelyű régió, a Magyar Autonóm Körzet megteremtése, amely Ada, Csóka, Kishegyes, Magyarkanizsa, Óbecse, Topolya, Törökkanizsa és Zenta községeket és Szabadka Városát ölelné fel. Az így létrejövő magyar többségű multietnikus régió ötvözné a magyar közösség etnikai alapú területi autonómia iránti igényét a modern európai regionalizmus eszméjével. A Magyar Autonóm Körzet létrehozatalának folyamatában a körzethatár mentén, a különböző községekhez tartozó

¹¹ A II. MNT oktatási stratégiáját elemezve mi is levezettük, hogy a személyi elvű pillér önmagában, a területi elven szerveződő kompetenciák hiányában csak korlátozottan működőképes. A 2011 júniusában elhangzott eszéki előadás hosszabb, angol nyelvű verziója és annak magyar változata is megjelenés alatt áll, de egy rövidebb a most felvetett együtt járást részletező összefoglaló már megjelent belőle a Magyar Szó Kilátó c. mellékletének 2011. október 8-9. számában (l. Pap, 20011c).

települések - a helyi lakosság népszavazáson kinyilvánított érdekeinek megfelelően - csatlakozhatnak a Magyar Autonóm Körzethez tartozó valamely helyi önkormányzathoz.

A Magyar Koalíció a hatáskör-telepítés rendszerét az állami és tartományi szervek által jelenleg gyakorolt, de regionális szinten hatékonyabban ellátható hatáskörök decentralizálásával, továbbá a helyi önkormányzatok jogkörébe tartozó egyes feladatok ellátásnak regionális szintre való emelésével tartja megvalósíthatónak.

A regionális önkormányzat hatásköre a személyi elvű autonómia által érintett területekre nem terjed ki.

A regionális önkormányzat feladatkörébe tartozna:

- a régió területfejlesztési koncepciójának és operatív programjainak a kidolgozása, a településfejlesztési tervek összehangolása,
- a regionális jelentőségű infrastruktúra koordinált fejlesztése,
- a terület mezőgazdaságának összehangolt fejlesztése,
- a hivatalos használatban lévő nyelvek egyenrangú használatának a biztosítása,
- az erdő-, a víz-, és hulladékgazdálkodás, továbbá a környezetvédelem egyes feladatai,
- a régió egészségügyi, oktatási és művelődési intézményrendszerének a működtetése,
- a regionális önkormányzat által alapított intézmények fenntartása,
- egyéb, az állam, a tartomány, illetve a régió területén működő önkormányzatok által a regionális önkormányzat hatáskörébe utalt kérdések.” (L.: MKak, 5-6. o.)

A fent megfogalmazott célokat mi magunk is indokoltnak, mi több, szükségesnek tartjuk a szerbiai magyarság közösségként való megmaradásának és további gazdasági valamint politikai területvesztésének a megakadályozása céljából. Az autonómia harmadik, legkevésbé problematikus szintjén, a helyi önkormányzatokban is csak úgy lehet eredményesen helyt állni, ha azok az egymásba kapcsolódó magyar többségű területek, amelyek ezt a képviselői demokrácia szabályainak megfelelően procedurálisan is keresztülviszik, ún. bottom up kezdeményezésű, területi önszerveződési egységként is működni tudnak.

A fő probléma, hogy a kérdéskört milyen módon és intenzitással célszerű napirenden tartani¹² a szerbiai politikai mezőben? Az pártpolitikai megnyilatkozásokból egyértelműen

¹² A középszint, a regionális közigazgatás megszervezése az unitarista államok számára Európa-szerte probléma. A Regionális Önkormányzatok Európai Chartája máig csak tervezet (l. Soós - Fejes, 2009, 66.). Ami némi optimizmusra ad okot, az az itt most részletesebben nem tárgyalandó, de október óta dokumentum szinten is rögzített ún. ET határozat, amelynek az etnikai önrendelkezésre utaló módosítója két magyar képviselő, Gaudi-Nagy Tamás és Kalmár Ferenc módosító indítványa következtében került elfogadásra (l: 2. melléklet).

körvonalazódik, hogy a magyar pártok egymás közti elhatárolódásának, arculatalakításának egyik fő eszköze a területi autonómia melletti elköteleződés foka és módja.

7. A kisebbségi autonómia tényleges összetevői: a helyi önkormányzatok

A helyi önkormányzás a hárompillérű autonómia legkevésbé problematikus eleme. Ez abból fakad, hogy ezen a szinten a többségi elv a nagyobb területi (etnikai alapon szerveződő terület, gazdasági/politikai regionális autonómia) és a területen kívüli, személyi elvű autonómia intézményeihez viszonyítva minden választási demokráciában bevett formájában az ezen a szinten többségi helyzetben lévő, amúgy kisebbségi közösség számára megfelelően tud érvényesülni¹³. Ezt a paradoxont nevezzük a kisebbségi viszonyok fraktál-természetűnek, amely a területei szegmentáció különböző szintjein ún. önhasznós alakzatokat (ez a fraktál) létrehozva, kicsiben megismétli az eredeti többség kisebbség szembenállást, ám a szegmentáció adott szintjén felcseréli a többség-kisebbség viszonylatát. A dokumentumban megfogalmazottakból azonban kitűnik, hogy a helyi önkormányzatok szervezeti illeszkedése a szerb kormányzati struktúrába általában véve – annak kisebbségi/többségi voltától függetlenül is – komoly demokratikus deficitet rejt. Így annak reformja (decentralizálása, a hatáskörök helyben hagyása, eszközök és kompetenciák helyi szintre való delegálása) a kisebbségi közösségeknek is megalapozott, a hatékony működéshez nélkülözhetetlen érdeke. Ezt a dokumentum is tükrözi:

Önkormányzataink fejlesztése, városaink, községeink, falvaink hatásköreinek és pénzügyi autonómiájának a bővítése a vajdasági magyar közösség egyik alapérdeke.

A Magyar Koalíció meggyőződése, hogy a decentralizáció és a szubszidiaritás elvének maradéktalan tiszteletben tartásán alapuló hatáskör-telepítési és finanszírozási rendszer bevezetése, valamint az önkormányzatok vagyonának visszaállítása mellett, elengedhetetlen az önkormányzati rendszer átfogó felülvizsgálata.

A helyi önkormányzatiság erősítése elképzelhetetlen az önkormányzati felügyeleti hatáskörök jelentős bővítése, a kommunális rendőrség létrehozása, a helyi rendőrségi vezetők kinevezése során érvényesülő önkormányzati egyetértési jog gyakorlása, az önkormányzati

¹³ Szerbia a helyi önkormányzatiság kiépültségének tekintetében szinte már teljesen Európa-kompatibilis. 2005-ben aláírta a *Helyi Önkormányzatok Európai Chartáját*, 2007 őszén ratifikálta azt, s így már 2008-tól hatályba is lépett (L.: Soós - Fejes, 2009, 64.). Ilyetén erre a nemzetközi dokumentumra hivatkozva a kisebbségi autonómia helyi szintű működtetése akár számon is kérhető az államon. Nem véletlen, hogy ez a legkevésbé problémás eleme az MKK-nak.

együttműködés állami költségvetési forrásokból való ösztönzése, továbbá az önkormányzatok felett gyakorolt állami felügyeleti jogkörök szűkítése nélkül.

A helyi demokrácia kiteljesedése nem valósulhat meg a közvetlenül választott polgármester intézményének, továbbá az önkormányzati képviselők egyéni (többségi) rendszerben történő megválasztásának a visszaállítása nélkül sem.

A Magyar Koalíció síkra száll továbbá azért, hogy a helyi közösségek szerepének erősítése mellett, a gazdasági erőforrások, valamint az oktatási, egészségügyi és művelődési intézményrendszer működtetésének képessége szempontjából önfenntartásra képes településeken alakuljanak meg a települési önkormányzatok. (L.: MK-ak, 7. o.)

Az MK-ak által felsorolt megállapítások külön-külön történő értelmezésére nem térünk ki.

A kisebbségi színezetű, főleg az ilyen többségű helyi önkormányzatok szerepe más szempontból is meghatározza a kisebbségpolitikai pártarénát. Ezen a szinten zajlik a napi szintű kisebbségi politizálás. Ez a közösségen belüli és a közösségek közti érdekartikulációnak a mindegyik magyar párt számára elérhető terrénuma. Így az itt folyó küzdelmek a legszínesebbek. A területi autonómia kapcsán szóba került községek mellett Temerin községre és a szórvány egy-egy magyar többségű részönkormányzatára¹⁴ kell itt kiemelten figyelni.

8. A 2010-es nemzeti tanács-választások Szerbiában

A szerb parlament 2009 nyarán végül elfogadta a hosszasan készülő és a viták kereszttüzében álló Törvény(t) a Kisebbségek Nemzeti Tanácsáról¹⁵ (I. Mátyus, 2011, 237.). A várva várt intézmény jogi kodifikálása azonban végleg felborította a vajdasági magyar pártok 2008-as

¹⁴ A szerbiai települések, az ún. helyi közösségek rendszerébe tagozódva jönnek létre. A települések nagy része ide tartozik, és ezeknek a nemzetközi fogalomhasználattal részönkormányzatoknak csak korlátozott (a helyi önkormányzás fentebb felvillantott községi szintű korlátozott jogköreinél is szűkebb) jogosultságaik vannak. A kisebbségi színezet, illetve a fraktálosodás azonban itt is megfigyelhető. Ám ez a szint kevésbé releváns a kisebbségpolitikai aréna szempontjából, hiszen a kompetenciát felmutatni tudó döntések községek szintjén születnek.

¹⁵ A törvény (a továbbiakban: TKNT) kidolgozásában nagy szerepet játszott a *Tartományi Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi Titkárság* (regionális minisztérium) s annak akkori vezetője ifj. Korhecz Tamás. A vita politikai perszonalizálása is az ő személye és szerepe körül forgott a vajdasági magyar közéletben. A titkárság és a későbbi (II.) MNT-elnök szerepe megkerülhetetlen, azonban a vita szinte egyáltalán nem akar tudomást venni a szerb politikum perdöntő intencióiról: számukra a törvény az elfogadott formában is túlzott kompetenciákkal ruházta fel a kisebbségi szervezetet, s az csak a területi autonómia napirendről való levételként térül meg politikailag.

koalícióját¹⁶. A két másik történelmi magyar párt és a VMSZ viszonya ennek elfogadása ürügyén vált újra antagonisztikussá. A politikai kommunikációban ez a TKNT-be be nem került az MKK-ban érintett olyan formai követelmények mentén kerülnek (l. pl. *Négypárti állásfoglalás*) megindoklásra, mint a kisebbségek választói névjegyzékeinek összeállítására való állami kötelezettség, illetve a névjegyzék összeállításánál elkövetett szabálytalanságok (v.ö.: Pap - Sarnyai, 2011.) A VMDK és a VMDP minden esetre 2009-óta bojkottálja az MNT intézményét: folyamatosan megkérdőjelezték az I. MNT jogszerű működtetését és nem indultak a 2010-es, az új törvény alapján immár közvetlen úton történő megválasztásában. Ilyetén e két párt az autonómia ezen a szintjén 'rendszerellenes' pártként határozza meg önmagát, akik a körülmények érdemi változásáig „illegitimnek és illegálisnak” tekintik magát az intézményt. Ezen vélekedést sajátos módon osztja az MNT választások során a releváns magyar pártok közé emelkedett két másik formáció, az MPSZ (létrejöttéről l. Győri Szabó, 2006, 327.) és az MRM is (utóbbiról bővebben l. Mátyus, 2011, 236-237.). Ők ugyan elindultak a 2010-es választásokon és egy-egy fővel be is kerültek a II. MNT-be, de a kritikák terén nem képviselnek lényegileg eltérő álláspontot a másik kettőtől.¹⁷

A közvetlen MNT-választások megmutatták, hogy az intézményépítési stratégia és a saját helyzet stabilizálásra törekvő kisebbségi párttaktika komoly ellentmondásokat képes generálni a kibővült arénában. Mivel a kisebbségpolitika is politika (és nem szakértők politikai felelősségtől mentes felhatalmazása, ahogy azt a vajdasági magyar értelmiség egy, befolyásának elvesztését ellensúlyozni kívánó rétege a maga médiasúlyával próbálta volt

¹⁶ Az aszimmetrikus koalíciók, mint amilyen az MK is volt, csak akkor lehetnek hosszú életűek, ha a benne szereplő kis pártok a politikai haszon reményében, formálisan alárendelik akaratképzésüket a domináns erő érdekeinek. Ilyen a jelen cikkben már többször szóba hozott tadicí Pro Európa koalícióban belüli viszony is, ahol a Nenad Čanak vezette regionális párt, a Liga (Vajdasági Szociáldemokrata Liga – LSV), miközben saját különállását igyekszik minél nagyobb mértékben mediátizálni, a neki nem tetsző döntések javát is „lenyeli” a kormányban való „passzív” jelenlét (nem adnak egy minisztert sem) és a következő listán való szereplés reményében. (Az ő tevékenységük következtében került bele az az ún. *antifasiszta klauzula*, a 2011 őszi felkavaró módosítás a restitúciós törvényben, amely a szerb-magyar viszonyokat a 2000-es rendszerváltás óta eddig nem tapasztalt módon átrendezte, s a magyarországi pártokat egységes állásfoglalásra sarkalta a diszkriminatív vagy visszazáraztatás ügyében.)

¹⁷ A 2012-es választásokhoz közeledve formálódni látszik egy négypárti koalíció, a magyar szavazatokért így várhatóan a VMSZ, a négy kispárt és a szerb többségi listák is ringbe szállnak a jövő évi szavazásokkor. Ez annyiban tenné áttekinthetőbbé a magyar kisebbségi politikai viszonyokat, hogy a láthatóvá válhat a VMSZ tényleges ereje és az ellen leadott proteszt szavazatok is. A szerb listák jelenleg, a restitúciós törvény kapcsán újra felszínre került kollektív bűnösség diskurzusa mentén ez most kevésbé képesek a maguk kormányzó képességi mítoszaival újra szavazattömegeket mozgósítani. (Az elhibázott taktikai lépés enyhítésére már folyik ugyan egy csendes ellenkampány a Liga [LSV] részéről [magyar nyelvű plakátok tömkelege jelent meg a többségi magyar körzetekben], de a bűnös etnikumok képzete – minden magyar és német fasiszta családi hátterűnek tekintendő, aki nem tudja igazolni elei ellenállói múltját – az alaptézis visszavonása nélkül nehezen lesz annulálható).

elhitetni az MNT-választás előtt¹⁸, így a kisebbségi párok megnyilatkozásainak értelmezésekor is keveredik az intézményhez való elvi viszonyulás az aktuálisan képviselendőnek vélt párttaktikával. Különösen érdekes az 'új' pártok, az MPSZ és az MRM viszonyulása az MNT-hez. Az ő felértékelődésük, releváns párttá válásuk nem kis részben az MNT-választáson szerzett szavazatok és az azokból született 1-1 mandátumok révén következett be.¹⁹

9. Összegzés

Írásunkban a szerb politikai küzdőtéren egy adott pillanatában (2008-ban) előállt kegyelmi állapot kapcsán megszületett autonómiakoncepció politikai kontextusát elemezve próbáltuk bemutatni a kisebbségi intézményrendszerrel való vélekedésnek, a hozzá való viszonyulásnak az aktuálpolitikai kitettséget. A háromelemű autonómia dokumentumban való rögzítése sem volt mentes ettől a kitettségtől. Ennek többségi és kisebbségi összetevői egyaránt vannak. A többség szempontjából ezek közül bemutattuk a küszöb eltörlését az etnikai listák számára a kisebbségi autonómia kibontakozását segítő oldalról. Ám e mellett a többségi társadalom kisebbségpolitikai diskurzusában minden probléma nélkül megfér a területi elvű szegmentálódás ab ovo elutasítása is. Ebből pedig egyértelműen a kisebbségi autonómia intézményrendszerének a deterritorializálásra teendő kísérletek következnek. Ugyanakkor a kisebbségi résztvevők egymáshoz és a többséghez való viszonyulásai is döntő jelentőségű. Gondoljunk csak a kisebbségi névjegyzék összeállítása kapcsán megfogalmazódott, az ellentétes érdekek mentén körvonalazódott magyar felvetésre: ki képes rá és kinek az érdeke a kisebbségek névjegyzékének önálló összeállítása? Ez a lényegét tekintve választás technikai probléma a vajdasági magyar diskurzusban sarkalatos kérdésként beállított, ideológia felhangot kapó, a koalíciót magát is felszámoló érdekellentétként manifesztálódott. A hozzá való viszonyulás a perszonális autonómia szerbiai megtestesülésének a lét is a legitimációs viták keresztüzébe tolt.

A pártérdekek alakulása és az intézményépítés olyan, többszereplős politikai mezőt alkotnak, amelyben az egyes aktorok pillanatnyi érdeke és hosszabb távra szóló stratégiája nem választható el egyértelműen egymástól. A kisebbségi autonómia intézményes szinterei a

¹⁸ Ezt az álkérdést, mármint hogy szakértőt vagy politikust válasszanak az MNT-be, külön tanulmányfejezetben mutattuk be (I. Pap - Sarnyai, 2011, 244-246.).

¹⁹ Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy eredményes szereplésükhöz nem kis részben hozzájárult a két kisebb utódpárt (a történelmi VMDK vonatkozásában) el nem indulása: hiányukban a VMSZ-szel szembeni proteszt szavazatok egy része vélhetően náluk landolt.

hozzájuk való viszonyulás és az általuk elért kisebbségpolitikai eredmények a maguk vonatkozásában is újratermelik a politikatudomány klasszikus hármasság elkülönülését, s így a kisebbségpolitikai mezőben is szerencsés különválasztani az intézményrendszerrel kapcsolatos (polity) a pártpolitikai szembenállások okán fellépő (politics) és a megvalósítani kívánt szakpolitikák kapcsán (policy) felmerülő vonatkozásokat. Mivel a szegmens maga – a szereplők száma és mérete okán – első ránézésre sem látszik túlságosan ’kikülönültnek’, a benne zajló folyamatok értelmezése is bonyolult.²⁰ Ám, hogy a jelenségek okait átláthassuk és politikaelméleti szinten is releváns megállapításokat tehessünk a formálódó intézményrendszer társadalmi előnyeiről és az előtte álló, általa is generált kihívásokról, ahhoz a klasszikus horizontális tagolás mellett a kisebbség/többség/anyanemzet konstellációból következő sajátosságokat is be kell építenünk az elemzési eszköztárunkban.

Amennyiben ez sikerül, akkor némileg mentesíthetjük magunkat a perszonális autonómia kapcsán disputába került, felületes társadalmi ítéltetés olyan leegyszerűsítő megközelítéseitől, mint a hurrá optimizmus vagy a lesajnálás mentén fogalmazódott intézményértékelések.

Ehhez próbáltunk mi most a magunk szerény eszközeivel is hozzájárulni.

²⁰ Így a rájuk fordítandó elemzési munka sem a könnyen megtérülő műfaj.

Mellékletek

1. melléklet

A Választási Törvény 2004/18-as módosításával keletkezett választási formula kisebbségbarát megfogalmazásának az etnikai küszöb eltörlésére vonatkozó része:

Article 13

Three new Paragraphs shall be added to Article 81, reading:

Political parties of ethnic minorities and coalitions of political parties of ethnic minorities shall participate in the distribution of mandates even when receiving less than 5% of the total number of votes.

All parties whose basic aim is to represent and stand for the interests of an ethnic minority and the protection and improvement of the rights of members of ethnic minorities, in accordance with standards set forth by international law, shall be considered political parties of ethnic minorities.

The Republic Electoral Commission shall decide, at the proclamation of an electoral list, whether the submitter of the electoral list should be considered a political party of an ethnic minority or a coalition of political parties of ethnic minorities, at the request of the submitter of the electoral list which should be made when the electoral list is submitted.

Forrás: a szerbiai Köztársasági Választási Bizottság (RIK) honlapja:

http://www.rik.parlament.gov.rs/engleski/propisi_frames.htm l.d.: 2011. 11. 15.

2. melléklet

Tisztázandó: a nemzeti szuverenitás és az államiság fogalma a jelen nemzetközi jogban

1832-es határozat (2011)

7. A Gyűlés úgy véli, hogy még ha a nemzetközi jog el is ismerné a nemzetiségi vagy etnikai kisebbségeknek, illetve egyes esetekben nemzetiségi többségeknek, az önrendelkezéshez való jogát, ez a jog akkor sem eredményezne automatikusan a kiváláshoz való jogot. Az önrendelkezési jog elsősorban a kisebbségi jogok védelmén keresztül implementálandó, ahogyan azt a Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Keretmegállapodás (ETS No. 157.) és az 1334(2003)-as határozat (autonóm régiók pozitív tapasztalatai – az európai

konfliktuskezelés egyik inspiráció-forrása), valamint a nemzetközi jog egyéb vonatkozó részei megállapítják.

8. A Gyűlés ennél fogva:

8.1. azon államok számára, melyek eddig nem tették meg, ismételten javasolja a Keretmegállapodás mihamarabbi aláírását, ratifikációját és implementálását, valamint a 1334(2003) határozat alapelveinek tiszteletben tartását;

8.2. folytatólagosan elemzi az önrendelkezési mozgalmak eredetét és tendenciáit, különös tekintettel a kisebbségi vagy etnikai csoportok közti növekvő feszültségek eseteire, valamint támogatja a nemzeti országgyűléseket abban, hogy ezeket az önrendelkezési igényeket dialógus és érdekegyeztetés révén kezeljék, az erőszakhoz és elszakadáshoz való folyamodás elkerülése érdekében;

8.3. javasolja minden tagállamnak, hogy tartózkodjon az olyan de facto hatóságok vagy területek mindennemű elismerésétől és támogatásától, melyek jogtalan elszakadás következtében jöttek létre, különösen, ha ezt idegen katonai intervenció segítette elő

8.4. felhívja a figyelmet arra, hogy a nemzetközi jog alapján a konfliktusok kizárólag békés úton rendezendők

8.5. előrebocsátja, hogy az államiság kritériumait, ideértve a jogszerű elszakadás során létrejött új államok eseteit, illetve a nemzeti szuverenitás és az államintegritás védelmének módjait az Intervenció és Állami Szuverenitás Nemzetközi Bizottságának (International Commission on Intervention and State Sovereignty, ICISS) egy elkövetkezendő konferenciájának keretein belül lenne szükséges alaposan megvizsgálni.

Felhasznált irodalom

A Magyar Koalíció Autonómikonceptiója = (VMDK/VMDP/VMSZ),

http://www.vajdasagma.info/autonom/MK_autonomiakonceptio_2008_03_17.pdf,

l.d.: 2010.5.18.

Négyparti állásfoglalás: Módosítani a nemzeti tanácsokról szóló törvényt = Magyar Szó, 2011. november 21. <http://www.vajma.info/cikk/kozlemenyek/1203/Negyparti-allasfoglalas-Modositani-a-nemzeti-tanacsokrol-szolo-torvenyt.html>

Határozat az emberi és kisebbségi jogok, továbbá az állampolgári szabadságjogok alapokmányának a kihirdetéséről = Szerbia és Montenegró Hivatalos Lapja, 6/2003. szám (eredeti megjelenés),

<http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/Madjari/Jogszabalyok/alapokmany.pdf>

l.d.: 2010. 06. 22.

Törvény a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól

http://www.vajdasagma.info/docs/torveny_nemzeti_kisebbsegek_n_t.pdf,

l.d.: 2010.5.18.

Győri Szabó Róbert (2006): Kisebbség, autonómia, regionalizmus. Osiris, Budapest, 586.

Mátyus Ákos (2011): Vajdasági magyar pártok 1990 után. = Közép - Európai Közlemények 2011/3-4., No 14-15, 231-239.

Pap Tibor (2010): Regionalizáció/-izmus és/vagy kisebbségi intézményrendszer a területi és a társadalmi egyenlőtlenségekből fakadó kihívások kezelésére. = VIKE (Annual volume 2010) 82-88.

Pap Tibor (2011a): Forma és tartalom kölcsönhatásai – Vita a Vajdaság autonómiájáról = Közép - Európai Közlemények 2011/3-4., No 14-15, 131-144.

Pap Tibor (2011b): Közpolitikai elemzés a felzárkóztató nyelvi képzés programjáról. MTT

Pap Tibor (2011c): Az MNT oktatási stratégiájának regionális- és kisebbségpolitikai vonzatai 2. = Magyar Szó, Kilátó, 2011. október 8-9. 24.

Pap Tibor - Sarnyai Csaba Máté (2011): Szakértőt vagy politikust választanak a vajdasági magyarok? = Közép - Európai Közlemények 2011/3-4., No 14-15, 240-251.

Sarnyai Csaba Máté - Pap Tibor (2010): The formation and transformation of the minority- and regional institutional system in Serbia of the new millennium = Geografica Timisiensis, vol. XIX., No: 1/21010. 77-87.

Sarnyai Csaba Máté - Pap Tibor (2011): Personal autonomy and/or National Councils in Vojvodina

De inisprudentia et iure publico

JOG- ÉS POLITIKATUDOMÁNYI FOLYÓIRAT
VI. évfolyam, 2012/3. szám

Soós Edit - Fejes Zsuzsanna (2009): Határon átnyúló együttműködések Magyarországon.

PEA, Szeged, 260.

Soós Edit (2011): A Vajdaság útja az európai integrációba a Vajdaság AT státútumának tükrében.= Közép - Európai Közlemények 2011/3-4., No 14-15, 145-155.